

РЕПРЕСІЇ ЩОДО ПРАЦІВНИКІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ДОНЕЧЧИНИ В 1929-1933 рр.: МАСШТАБИ, ДИНАМІКА, ХАРАКТЕР ОБВИНУВАЧЕНЬ

Є. В. Славич

АНОТАЦІЯ

В статті вперше з'ясовуються кількісні показники репресій щодо сільськогосподарських працівників Донецької області в 1929-1933 рр., визначається характер обвинувачень арештованих. На основі аналізу облікових карток репресованих показується загальний масштаб і динаміка репресивної діяльності, з характеристикою чинників, що мали вплив на її інтенсивність. Розглядаються головні формули і зміст обвинувачень, з відстеженням їх мінливості протягом усього періоду суцільної колективізації, розкуркулення і Голодомору.

Ключові слова: репресії, сільське господарство Донецької області, динаміка, обвинувачення, контрреволюційні злочини, Кримінальний Кодекс.

Теза , що період 1929-1933 рр. є одним з найважчих і найсуперечливіших в історії України, є загальновідомою і безсумнівною. Більшість з випробувань, що «поставила» перед своїм народом влада, мали безпосереднє відношення до сільськогосподарської галузі економіки. Не зважаючи на певну специфіку Донеччини і першочергове

значення регіону як надзвичайно важливого промислового центру країни, колективізація і розкуркулення, голод і репресії – мали місце в донецькому селі. Їх масштаби і перебіг, зміст і особливості, реальні наслідки – були і залишаються головними проблемами для дослідників.

Особлива увага до питання політичних репресій на теренах колишнього СРСР спостерігається у істориків вже протягом тривалого часу. Більше того, за останні кілька десятиліть можна констатувати оформлення певної історіографічної традиції у вивченні цього питання. Різноманітні аспекти політичних репресій як характерної риси тоталітаризму знайшли своє відображення в великій кількості монографій та аналітичних статей. Лише частина з них стосується території Донецької області і охоплює хронологічні межі 1929-1933 рр.. Тут слід згадати прізвища А. М. Михненко, В. М. Нікольського, М. П. Трояна, М. Б. Груби, Г. Куромії [1], що у своїх роботах зосереджувалися на дослідженні регіональних проявів та особливостей політики колективізації донецького села, репресивної діяльності органів держбезпеки, специфіки розкуркулення, трагедії голоду тощо. Стосовно ж репресій проти сільськогосподарських працівників Донеччини в ці роки, дотепер було мало що досліджено.

Слід зазначити, що значну частину з усіх наукових розвідок щодо політичних репресій об'єднує спільний компонент – визначення їх масштабів в кількісних показниках. Як вітчизняні, так і зарубіжні автори, незважаючи на хронологічні рамки, територіальні межі, національне, соціальне чи будь-яке інше вузькоспеціалізоване спрямування своїх досліджень, одним з пріоритетних завдань ставлять визначення дійсної кількості репресованих. Це завдання є одним з головних і в цій статті, метою якої є з'ясування загальної кількості і характеру обвинувачень репресованих працівників сільського господарства Донецької області в 1929-1933 рр.

Вдалому вирішенню мети і основних завдань сприяла достатня джерельна база, на якій ґрунтується дослідження. Її основу склали матеріали судово-слідчого діловодства, а саме – облікові картки репресованих картотеки Донецької обласної редколегії тому серії книг «Реабілітовані історією. Донецька область».

Шляхом опрацювання карток репресованих, в створеній на основі цього електронній базі даних дослідження був отриманий загальний показник по арештах працівників сільського господарства Донеччини за 1929-1933 рр. включно. Так, за цей проміжок часу було заарештовано 2262 особи [2], відносно яких органами держбезпеки були порушені відповідні справи, за якими ці люди притягувалися до відповідальності. Слід зазначити, що під час підрахунку враховувалися лише ті репресовані, в справах яких містилася вказівка на відповідну сільськогосподарську спеціальність чи професію, роботу в колгоспах чи радгоспах, або ж ведення одноосібного господарства. Тим не менш, більше двох тисяч колгоспників, робітників радгоспів, одноосібних хліборобів і трудівників села, було репресовано за 5 років в одній галузі однієї окремої області.

Відносно загальної кількості порушених справ (як групових, так і індивідуальних), то за досліджуваний період отримана інформація про 1346 справ, а в картках на 41 репресованого номера справи були не вказані [3]. Порівнюючи і співвідносячи кількість заарештованих осіб з числом порушених відносно них справ, можна дійти висновку, що серед репресованих аграрників Донеччини 1929-1933 рр. значна частина проходила саме по груповим справам, які заводилися на двох і більше осіб (не обов'язково з однієї галузі).

Підсумкова інформація про загальну кількість заарештованих по окремим рокам досліджуваного періоду, що, відповідно, більш детально показує масштаби репресій та слугує основою для визначення їх динаміки, зображена в наступній статистичній таблиці:

Таблиця 1.

Кількість репресованих працівників с/г Донецької області в окремі роки [4]

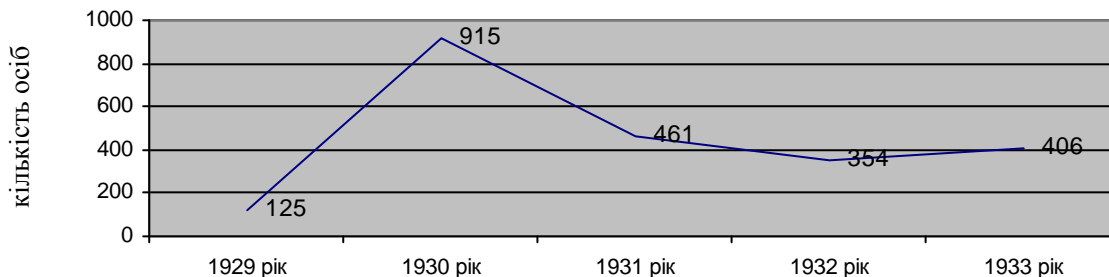
№	Рік арешту	Кількість осіб	У відсотках від загалу
1	1929 рік	125	5,5%
2	1930 рік	915	40,5%
3	1931 рік	461	20,4%
4	1932 рік	354	15,6%
5	1933 рік	406	17,9%
6	Немає даних про рік арешту	1	0,04%
Загальна кількість репресованих		2262	100%

З таблиці видно, що найбільшу кількість аграрників Донеччини (більше третини) було репресовано в 1930-му році. Тоді заарештували 915 осіб (40,5% від загалу). В наступному 1931 році кількість репресованих становила 461 осіб (20,4%); в 1933-му – 406 осіб (17,9 %); в 1932-му – 354 особи (15,6 %). Найменше постраждали від репресій в 1929 році, коли було заарештовано 125 осіб (5,5 %).

Для показу динаміки репресивної діяльності органів держбезпеки в кожному році та просто ліпшого сприймання, вище приведені результати можна відобразити графічно:

Діаграма 1.

Динаміка репресій в с\г Донеччини в 1929-1933 рр. [5]

Таким чином, можна констатувати, що максимальний пік репресій в сільському господарстві Донецької області припав на 1930 рік, коли було заарештовано максимальну кількість осіб. Вже в наступний 1931 рік, кількість арештів зменшується майже вдвічі, та все ж, саме в цьому році зафіксовано другий по чисельності показник. До того ж, якщо додати показники за 1930 та 1931 рр., то вони складуть більше половини (60%) від загальної кількості репресованих за 5 років. Найменше представників аграрного сектору області притягували до відповідальності в 1929 році. В роки Голодомору в Україні, зафіксовані близькі кількісні показники, все ж із тенденцією до збільшення чисельності репресованих в 1933-му, порівняно із 1932 роком. Тобто, другим чисельним мінімумом за період став 1932 рік, з якого хвиля репресій знов почала набирати оберти, та все ж не так різко, як це відбулося в 1930-му (після першого мінімуму в 1929 р.).

Для розуміння самої динаміки репресій необхідно правильно аналізувати комплекс чинників, що впливали на здійснення репресивної діяльності органами державної безпеки. Очевидно, що активізація чи тимчасове «уповільнення темпів» репресій мало безпосередній взаємозв'язок із різноманітним роду подіями в державному житті (в основному політичними та економічними), що в той чи інший час відбувалися в країні, області, окремому районі. Численні постанови, директиви, розпорядження, інструкції – се це, звісно, мало місце. Та все ж, для сільського

господарства, життєво важливим є і дещо інший фактор, яким, вірогідно, керувалися основні виконавці радянської карально-репресивної політики і на селі Донеччини. Це – пора року, що, безсумнівно, має для селянина особливе значення. Адже, в першу чергу, від неї залежить саме існування селян, а по-друге, вона вимагає від них чіткого дотримання обов’язкового життєвого розпорядку. Весна і літо для селян є найбільш важкими, наповненими майже цілодобовою працею порами року. Підготовка посівних площ, посів різноманітних сільськогосподарських культур, постійний догляд за ними, збирання врожаю – основні види заняття в цей час, що вирішують їх долю в наступний період. Друга частина осені та зима є відносно незайнятими порами року. Все це, з врахуванням певних специфічних відмінностей, стосувалось без виключення усіх працівників сільського господарства, не залежно від того, чи вели вони індивідуальне господарство, працювали у колгоспах або були пересічними трудівниками. В більшості ж випадків, вірогідно, два вищезазначених фактора поєднувалися між собою в різноманітні комбінації.

Цікаву інформацію на підтвердження висловленого вище припущення можна отримати, якщо прослідкувати перебіг репресій саме по кожному місяцеві в окремих роках. Це зображено в наступній зведеній таблиці:

Таблиця 2

Динаміка політичних репресій в с/г Донецької області по місяцях в 1929 – 1933 рр. [6]

Місяць	К-ть за 1929 рік	У %	К-ть за 1930 рік	У %	К-ть за 1931 рік	У %	К-ть за 1932 рік	У %	К-ть за 1933 рік	У %
Січень	7	5,6	102	11	26	5,6	26	7,3	170	42
Лютий	-		313	34	24	5,2	16	4,5	73	18
Березень	15	12	18	2	237	51,4	33	9,3	69	17
Квітень	4	3,2	14	1,5	23	5	69	20	30	7,4
Травень	7	5,6	45	4,9	1	0,2	30	8,5	7	1,7
Червень	10	8	11	1,2	6	1,3	6	1,7	5	1,2
Липень	9	7,2	16	1,7	7	1,5	12	3,4	1	0,2
Серпень	9	7,2	15	1,6	28	6,1	18	5,1	17	4,1
Вересень	8	6,4	4	0,4	27	5,8	16	4,5	8	1,9
Жовтень	23	18,4	223	24	32	6,9	10	2,8	6	1,5
Листопад	24	19,2	114	13	33	7,2	32	9	7	1,7
Грудень	2	1,6	28	3	6	1,3	85	24	12	2,9
Н\д	7	5,6	12	1,3	11	2,4	2	0,6	1	0,2
Загалом	125		915		461		354		406	

Так, за 1929 рік спостерігається більш-менш рівне розподілення масштабів репресій з незначним підвищенням в жовтні і листопаді, коли заарештували трохи більше третини осіб.

Та вже за 12 місяців 1930 року спостерігаємо так би мовити два відрізки з максимальною кількістю репресованих. Один з них, зрозуміло, співпадає з першою хвилею розкуркулення, що тривала з другої половини січня до березня 1930 року (охопивши 309 районів по всій Україні) [7]. За той проміжок часу, згідно з вище приведеною таблицею, в сільському господарстві Донецької області було репресовано 415 осіб, що становило 45,3 % від загалу репресованих за рік. В наступні місяці, після визнання на державному рівні адміністративного тиску на селян перегином і дозволу виходити з колгоспів, масштаби колективізації, а разом і репресивної діяльності органів держбезпеки, різко зменшилися. З колгоспів в масовому порядку почали

виходити селяни. Та все ж, у вересні 1930 р. розпочався новий наступ на село в масштабах всієї країни (ставилося завдання протягом 1931 р. закінчити суцільну колективізацію вирішальних сільськогосподарських районів) [8]. Відповідно, другим піком репресивної діяльності органів держбезпеки в межах області, згідно таблиці, були жовтень і листопад 1930 року, коли заарештували 337 аграрників Донеччини (36,8 % від загалу репресованих за рік).

В 1931 році період максимальної активізації репресій тривав лише один місяць – березень, коли було заарештовано 51,4 % від загалу за цілий рік. В 1932 році разом з приблизно рівними показниками по всім місяцям, виділяються квітень і грудень, що були періодами максимуму. Вже перший місяць 1933 року став максимальним по кількості заарештованих, після чого висока активність репресивно-каральної машини зберігалася ще протягом лютого-квітня, і різко впала в наступні місяці.

Тобто, тимчасово відсуваючи політичну складову на другий план, з таблиці видно, що найбільшу кількість осіб були репресовані саме в останні осінні, зимові та перші весінні місяці, коли представники донецького села були відносно вільними від обов'язкових польових робіт, від яких залежав кінцевий результат їх праці, кількість і якість врожаю, що забезпечувало саме їх існування. Найактивніше карально-репресивна машина працювала в жовтні, листопаді, грудні, січні, лютому та березні.

В останні місяці весни, влітку і в першій половині осені по всім рокам досліджуваного періоду зафіксована найменша чисельність репресованих представників сільського господарства по області. Вірогідно, розглядаючи окремо даний фактор, можна виокремити дві причини такого зменшення масштабів репресій. З одного боку, в самий розпал сільськогосподарських робіт, селянам було просто ніколи задумуватися, аналізувати поточні події, що відбувалися в країні та області, вже не кажучи про вираження якимось чином свого невдоволення. Хоча приводів для того було більше ніж достатньо, адже саме селянство області, як і по всій країні, знаходилося в скрутному положенні (негативні наслідки примусової колективізації та розкуркулення – головні тому причини). З іншого боку, достатньо логічною виглядали і дії репресивно-каральних органів, що, не дивлячись на політичні перипетії, в такі періоди менш активно «втручалися» в сільські справи. Адже селяни, нехай навіть переважно одноосібні, були головними виробниками більшої частки товарного хліба в масштабах одного регіону і цілої країни. До того ж, вони завжди продовжували залишатися основними виробниками життєво необхідних продуктів харчування для усього регіону. Саме від представників сільського господарства певним чином залежало і нормальне функціонування інших галузей господарства такої «багатогранної» Донеччини. А цим ризикувати органи ДПУ просто не мали права, при умові, що паралельно з «революцією на селі» йшла реалізація першої п'ятирічки, в якій Донецький регіон займав особливо важливе місце.

Та все ж, діяльність репресивно-каральної системи радянської влади, її активізація чи спад, залежали від значної кількості різноманітних факторів, що тісно між собою перепліталися, мінялися місцями, силою впливу.

Повертаючись до динаміки репресій, на прикладі років Голодомору в Україні можна спостерігати за тим, як, вірогідно, поєднується дія кількох різних факторів (в тому числі й тих, що зазначалися вище), в результаті чого утворюється, так би мовити, хвиля репресій. Адже, не дивлячись на пору року, репресії з перших місяців 1932 року поступово набирали обертів і в квітні-травні набули свого першого максимуму. Червень 1932 року був «найбіднішим» на кількість репресованих. Та вже з липня починається нова хвиля, що досягне свого максимуму в січні 1933 року (разом з піком голоду) після чого відбувається поступовий спад репресивної діяльності органів держбезпеки щодо аграрників області.

В цілому, якщо взяти пересічний середній показник арештів в сільському господарстві Донецької області по всьому періоду масової колективізації, розкуркулення та Голодомору (1929-1933 рр.), то, в середньому, інтенсивність репресій становила близько пів тисячі незаконно репресованих осіб за один рік. Виходить, що 1931, 1932 і 1933 роки були періодами скоріше «середньої» інтенсивності арештів, що провадилися місцевими структурними підрозділами органів ДПУ на теренах області.

Переходячи до детального розгляду обвинувачень, що містили в собі зміст скоєного злочину (за що саме і арештовувалися люди), слід зазначити, що саме вони були однією з тих точок опору, на яких тримався увесь репресивно-каральний механізм органів держбезпеки. Від них, головним чином, залежала подальша доля незаконно заарештованих аграрників Донеччини.

Як було з'ясовано вище, в сільському господарстві Донецької області за 1929 – 1933 рр. було незаконно репресовано 2262 особи. Характер обвинувачень відносно них був різноманітним, хоча базувався, головним чином, на одній статті Кримінального кодексу. Тракткування злочинів в чотирнадцяти підпунктах славнозвісної статті під номером 54 було надзвичайно широким, а обвинувачення на одну особу часто складалися одразу з кількох підпунктів, що ускладнювало процес підрахунку і визначення узагальнюючих чисельних показників.

Та все ж, відштовхуючись від наявних даних, стосовно характеру обвинувачень репресованих аграрників Донеччини за весь досліджуваний період були отримані наступні узагальнення і результати:

- 1) Абсолютна більшість заарештованих була звинувачена в контрреволюційних злочинах, покарання за які зосередила в собі стаття 54 Кримінального Кодексу;
- 2) Обвинувачення за групові злочини (статті 54-2 і, головним чином, 54-11) та індивідуальні, або «одиначні»(усі інші статті) розподілилися нерівномірно серед репресованих. Більшість з них було звинувачено в індивідуальних «одиначних» злочинах - 1680 осіб, що склало 74,3% від загалу. Проте, значний показник спостерігаємо і по правопорушенням групового характеру, в яких було обвинувачено 546 осіб – біля четвертої частини репресованих в сільському господарстві Донеччини в 1929 – 1933 рр. [9].
- 3) Серед загалу доцільно окремо виділяти, так би мовити, «вузькі» обвинувачення (лише за однією статтею КК) та «розширені, чи комплексні» (одразу за кількома статтями).

Відносно обвинувачень за однією лише статтею Кримінального Кодексу отримані такі кількісні показники:

- За зраду Батьківщині (ст. 54-1) було обвинувачено 3 ос.(0,1% від загалу);
- Стаття 54-2 (карала за збройне повстання, вторгнення з контрреволюційною метою на радянську територію озброєних банд...) була єдиною в обвинуваченні лише однієї особи (0,04%). В інших 146 випадках вона була в комплексі з іншими статтями;
- Лише за надання допомоги міжнародній буржуазії (ст. 54-4) заарештували 1 особу(0,04%). Але в обвинуваченні ще 28 ос. вона була додатково;
- Шістьох представників аграрної сфери Донеччини (0,3%) було заарештовано за шпигунство за однією статтею 54-6;
- 56 осіб (2,5%) обвинувачували у шкідництві, за однією статтею 54-7. Ще в звинуваченні 30 осіб вона була присутня в комплексі з іншими;
- За тероризм (ст. 54-8) заарештували 24 ос. (1,1%). Для 83 осіб стаття була «пришита» до ряду інших;
- 13 репресованих (0,6%) були заарештовані за різного роду диверсії (лише по статті ст. 54-9). Вона також зустрічається в комплексному обвинуваченні ще для 25 осіб;

- 1288 осіб звинуватили в антирадянській агітації і пропаганді (по одній статті 54-10). Це склало 56,9% від загалу заарештованих. Тобто, більше половини осіб було репресовано на основі однієї статті 54-10 КК, це якщо навіть не брати до уваги досить часту її присутність в комплексних обвинуваченнях за кількома статтями). До слова, загалом, фраза «антирадянська агітація та пропаганда» і відповідна стаття містилася в обвинуваченні одразу 1705 представників сільського господарства Донеччини (75 % від загалу репресованих). Це беззаперечно підтверджує «пріоритетність» такого характеру обвинувачень;
- За будь-яку організаційну діяльність, участь у контрреволюційних організаціях (стаття 54-11) було заарештовано 177 осіб (7,8%). А в 182 випадках вона містилася в обвинуваченні разом з іншими статтями;
- Одного представника с/г області звинувачено в недонесенні органам влади про контрреволюційні злочини (ст.54-12). Додатково – ще до 4 осіб;
- Лише за статтею 54-13 в активній діяльності проти революційного руху при цараті та під час громадянської війни було звинувачено 5 осіб (0,2%). Хоча, аж в 136 випадках такий злочин був частиною обвинувачення. Отже, спостерігаємо чітко визначений другорядний характер такого роду статті, що найчастіше додатково «пришивалася» до головної;
- За контрреволюційний саботаж (ст.54-14) було звинувачено 26 осіб (1,1%), і додатково до інших статей – 9 осіб;
- Лише 16 осіб «проходили не по 54-й», а були обвинувачені за іншими статтями Кримінального Кодексу (67, 97, 72, 56-16 та ін.) [10].

По «комплексним, розширеним» обвинуваченням (за кількома статтями КК) ситуація виглядає наступним чином:

- Найбільшу кількість осіб було обвинувачено за комбінацією зі статей 54-10 і 54-11. Одночасно за антирадянську агітацію і пропаганду і участь у контрреволюційній організації заарештували 165 осіб (7,3% від загалу);
- В антирадянській агітації і пропаганді разом з активною діяльністю проти революційного руху при цараті і під час громадянської війни (статті 54-10 і 54-13) обвинувачено 116 працівників сільського господарства області (5,1%). До того ж, для 8 осіб (0,3%) обвинувачення складалося одразу з трьох вище згаданих статей (54-10, 54-11 і 54-13);
- Третім за чисельністю «набором обвинувачення» були статті 54-2 і 54-11. Так за збройне повстання і участь у контрреволюційній організації було заарештовано 91 особу (4%);
- Серед інших обвинувачень, що склалися з двох статей Кримінального Кодексу найбільш частими були такі «комбінації»: «антирадянська пропаганда і агітація + контрреволюційний саботаж»(ст.. 54-10 і 54-14) – 5 осіб (0,2%); «антирадянська пропаганда і агітація + тероризм» (ст.. 54-8 і 54-10) – 18 ос.(0,8%); « тероризм + участь у контрреволюційній організації» (ст.. 54-8 і 54-11) – 16 ос.(0,7%); « шкідництво + участь у контрреволюційній організації» (ст.. 54-7 і 54-11) – 13 ос. (0,6%); «антирадянська пропаганда і агітація + шкідництво» (ст.. 54-10 і 54-7) - 12ос. (0,5%); «диверсії + антирадянська пропаганда і агітація» (ст.. 54-9 і 54-10) – 11 ос.(0,5%). Також біля одного відсотка від загалу мали обвинувачення, що склалися з інших комбінацій двох статей, наприклад ст.. 54-10 і 17, 54-10 і 75, 54-2 і 54-10, 54-2 і 54-11 та ін.. Такий зміст обвинувачення загалом мали менше 50 осіб;
- Для 72 осіб (3,2 % від загалу) обвинувачення взагалі складалося з переліку трьох – чотирьох статей Кримінального Кодексу. Найчисельніші комбінації: 1)

«шкідництво + диверсії + участь у контрреволюційній організації» (ст. 54-8, 54-9 і 54-11) – обвинувачення для 9 осіб (0,4%); 2) «збройне повстання + надання допомоги міжнародній буржуазії + тероризм + участь у контрреволюційній організації» (ст. 54-2, 54-4, 54-8 і 54-11) – 23 ос. (1%) [11].

Отже, згідно з підрахунками, лише за однією статтею КК було репресовано 1617 працівників сільського господарства області (71,5% від загалу), а одразу в декількох злочинах було обвинувачено 609 осіб, що склало 26,9% від загалу. Найчастіше обвинувачення для цих осіб складалося з двох статей, рідше – з трьох-чотирьох. Про характер обвинувачення ще 36 осіб (1,6%) даних немає [12].

Мінливість в характері обвинувачень протягом 5 років досліджуваного періоду також мала місце. Не вдаючись в деталі, можна констатувати відносну стабільність в розташуванні двох найчисельніших видів обвинувачень - це «антирадянська агітація і пропаганда» та «участь у контрреволюційних організаціях» різноманітного забарвлення, за статтями 54-10 і 54-11 Кримінального Кодексу. В кожному році по кількісним відносним показникам вони займали першу і другу позицію відповідно, хоча, їх частка серед загалу обвинувачень завжди дещо змінювалася. Так, найбільший відсоток серед обвинувачень арештованих, «антирадянська пропаганда і агітація» зайняла в 1929 році (70% від загалу), найменший – в 1930 і 1933 рр. (55% від загалу). Найбільшу частку обвинувачень в «участі у контрреволюційних організаціях» зафіксовано в 1931 році (22% від загалу), найменшу – в 1932-му (близько 15%). Щодо характеру третього найбільш чисельного обвинувачення для арештованих представників аграрної сфери Донеччини, то з року в рік воно змінювалося, хоча займало завжди приблизно 10% від загалу. Так, в 1929 році це був «тероризм», в 1930 – «активна діяльність проти революційного руху при цараті та під час громадянської війни», в 1931 – «збройне повстання», в роки Голодомору – «шкідництво». Від 5 до 10% в кожному році розподілялися між обвинуваченнями «іншого» характеру [13].

Та все ж, навіть не дивлячись на структуру та різноманітні формули обвинувачень, не можна оминати того факту, що в їх змісті існувало безліч суперечливих моментів. Вони проявлялися, головним чином, у невідповідності обвинувачення і вироку, безпідставності арештів і обвинувачень, нелогічному і безглуздому формулюванню обвинувачення, що підтверджувало вищезазначене, навіть невідповідності обвинувачення і письмового пояснення статті Кримінального Кодексу, що була в його основі та ін. Все це свідчить про те, що обвинувачення залишалися без прямих дійсних доказів.

Таким чином, в 1929-1933 рр. в Донецькій області було репресовано 2262 працівника сільського господарства. Розглянувши динаміку репресій, можна констатувати значну їх мінливість як по окремим рокам, так і по місцям. Збільшення, зменшення чи певна стабілізація масштабів арештів були реакцією відповідних структур на зміни внутрішньої політики (зокрема, на «соціально-економічні перетворення»), і, також, були обумовлені специфікою самої сільськогосподарської галузі та особливостей народного господарства області в цілому. Переважна більшість репресованих була звинувачена в контрреволюційних злочинах, покарання за які зосереджувала в собі надзвичайно «містка» стаття 54 Кримінального Кодексу УРСР. Найчастіше в звинуваченнях фігурували майже не вичерпні за потенціалом трактування слова «антирадянська пропаганда і агітація», які можна вважати класичними для радянської карально-репресивної системи загалом. Менш часто зустрічалися: «участь у контрреволюційних організаціях», «шкідництво», «тероризм», «диверсії». В цілому ж, основні формули і комбінації обвинувачень за формою були досить різноманітними, по суті – шаблонними, за змістом – мали багато суперечливих моментів. Все це слугує яскравим підтвердженням неправомірності репресивних дій

щодо сільськогосподарських працівників Донеччини в період суцільної колективізації, розкуркулення та Голодомору.

Подальша перспектива дослідження полягає в з'ясуванні соціального складу, розкритті національних аспектів та визначенні характеру вироків, винесених репресованим працівникам сільського господарства Донеччини в 1929-1933 рр.

РЕЗЮМЕ

Стаття розглядає масштаби репресій і характер обвинувачень щодо працівників сільського господарства Донецької області в роки суцільної колективізації, розкуркулення і Голодомору. Автор визначає кількісні показники репресій, простежує динаміку арештів і аналізує чинники, від яких залежала інтенсивність репресивної діяльності, з окремою увагою до специфіки сільськогосподарської галузі економіки та сільського буття. Досліджує головні формули і «контрреволюційний» зміст обвинувачень, показує їх неправомірність і безпідставність.

Ключові слова: репресії, сільське господарство Донецької області, динаміка, обвинувачення, контрреволюційні злочини, Кримінальний Кодекс.

SUMMARY

The article examines the extent of repression and the character of accusations against agricultural workers of Donetsk region during the complete collectivization, dekulakization and the Famine. The author defines quantitative indicators of repression, traces the dynamic of arrests and analyzes factors, influenced on the intensity of the repressive activity with particular attention to the specifics of agricultural field of economics and rural life. Explores basic formulas and "counter-revolutionary" content of accusations, reveals their illegitimacy and baselessness.

Keywords: repressions, agriculture of Donetsk region, dynamics, accusations, counter-revolutionary crimes, Criminal code.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Груба М. Б. Коллективизация на примере Макеевского района и ее последствия / М. Б. Груба // *Летопись Донбасса: Краеведческий сб.* Вып.1. – Донецк, 1992.; Михненко А. М. Масові репресії у Донбасі (кінець 20-х – 30-ті рр.) / А. М. Михненко // *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб.статей.* – К.: Ін-т історії України НАНУ, 2001. – Вип.4. – с. 317-331.; Його ж. Колективізація в Донбасі та її наслідки (1929-1933 рр.)/ А. М. Михненко // *Історія України: маловідомі імена, події, факти: Зб. Статей/ Ін-т історії України НАН та ін.; Редкол.: П. Т. Тронько (відп. ред.) та ін.* – К.: Рідний край, 2001. – Вип. 12. – С.439-449.; Нікольський В. М. Політичні репресії 1918 – 1929 рр. в Донбасі / В. М. Нікольський // *Історичні і політологічні дослідження. Науковий журнал.* – 2001. - №1(5). – С. 96 -108.; Його ж. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950-ті рр.) / В. М. Нікольський. – Донецьк, 2003. – 624 с.
2. Підраховано за картотекою Донецької обласної редколегії тому серії книг «Реабілітовані історією. Донецька область».
3. Підраховано: там само.
4. Складено: там само.
5. Складено: там само.
6. Складено: там само.
7. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.) / С. В. Кульчицький. – К., 1999. – С.149.
8. Там само. – С.162.

ІСТОРИЧНІ І ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ, №4 (54), 2013 р.

9. Підраховано за картотекою Донецької обласної редколегії тому серії книг «Реабілітовані історією. Донецька область».
10. Підраховано: там само.
11. Підраховано: там само.
12. Підраховано: там само.
13. Підраховано: там само.

Надійшла до редакції 29.2013 р.